

УДК 347.122:007

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i41.417>

Матійко Микола Володимирович,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0003-4588-2636

СИСТЕМА СПОРТИВНИХ НАГОРОД ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Спортивні нагороди є достатньо дієвим засобом, що стимулює позитивну, суспільно корисну поведінку, сприяє зростанню спортивних досягнень, популяризації масового спорту та здорового способу життя, допомагає у створенні позитивного іміджу держави у міжнародних відносинах. Впливаючи на свідомість, у т. ч. і на психологічному рівні, спортивні нагороди створюють додаткові мотивації спорту вищих досягнень, дитячого спорту, дитячо-юнацький спорту, резервного спорту, професійного спорту, спорту ветеранів, службово-прикладного та військово-прикладного спорту, спорту осіб з інвалідністю, позитивно впливають на фізкультурно-оздоровчу діяльність, стимулюють масовий спорт і заняття фізичною культурою.

Законодавець у ст. 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 р., визначаючи спорт як діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямовану на виявлення й уніфіковане порівняння досягнень людей у фізичній, інтелектуальній та іншій підготовленостях шляхом проведення спортивних змагань і відповідної підготовки до них, підкреслює важливість змагальності у спортивній сфері, справедливе відзначення спортивних досягнень. Застосування стимулювання та «м'якого» впливу, що є характерним для приватного права, повною мірою сприяє реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту, адже сучасною тенденцією є те, що «значимість заохочення як юридичного інструменту постійно зростає» [1, с. 32].

Заохочення є не тільки відзнакою за вже досягнуте, а і стимулом для подальших досягнень творчої ініціативи та здібностей [2, с. 77].

У загальному вигляді автор «Теорії нагород» І. Бентам визначав нагороду як якусь частку блага, котра дарується за реальну або передбачувану послугу. Поняття нагороди неодмінно мало на увазі якесь діяння, яке вважається благом [3, с. 93, 410].

У сфері спорту існує велика кількість знаків за заслуги в галузі фізичної культури і спорту, нагородних медалей, стрічок, жетонів, кубків, що вручаються переможцям змагань, рекордсменам, їхнім тренерам. Спортивні нагороди вручаються переможцям спортивних змагань за велику працю, майстерність і волю до перемоги. Спортивними нагородами можуть бути диплом, грамота, свідоцтво, жетон, медаль, стрічка чемпіона, кубок та ін. Однією з ознак спортивної нагороди незалежно від її назви, на наш погляд, може вважатися відзначення спортивних заслуг перед суб'єктом запровадження нагороди. Спортивні нагороди можуть присуджуватися окремим спортсменам, тренерам, суддям або колективам – командам, клубам, спортивним організаціям. Нагородження спортивною нагородою звернене як у минуле, так і в майбутнє, а тому переслідує одночасно дві мети: стимулювати подальші спортивні досягнення та винагородити особу за вже отриманий спортивний результат.

Спортивні нагороди є особливим видом заохочень. Спортивне досягнення, за яке надається спортивна нагорода, кваліфікується як особливо значуще. Нагородами прийнято заохочувати не поточні спортивні досягнення, а найбільш вагомі. Спортивними нагородами відзначаються заслуги підсумкового характеру. Такі заслуги – предмет гордості спортсмена, його відмінність від інших

спортсменів. Одночасно такі заслуги є принципово важливими для організатора змагань, вболівальників суддівства, інших спортсменів, ветеранів спорту. Такі спортивні досягнення можуть бути розцінені як важливі чинники розвитку конкретного виду спорту, спорту загалом, популяризації фізичної культури та здорового способу життя.

Отже, спортивна нагорода є символічним заохоченням, котре впливає на статус спортсмена у спортивному середовищі, системі суспільних відносин і моральних норм, встановлене і застосовується за значні заслуги, які визначають спортивне досягнення нагородженої особи та які є достатньо важливими для спортивного середовища. Аналіз суспільних відносин у визначеній сфері, наукових джерел і сучасного законодавства дозволяє виділити систему спортивних нагород.

Стан дослідження теми. Вивченню приватноправових аспектів спортивної сфери та сфери нагород присвячено низку наукових робіт. Серед учених, котрі досліджували цю проблематику, варто відзначити Л.І. Заїченко, Д.Г. Коритько, О.Ю. Лавренюка, О.М. Залізко, М.О. Ткалича, Є.О. Харитоновна, О.І. Харитонову, О.О. Ющик та ін., проте і сьогодні проблематика спортивних нагород і їх системи залишається недостатньо розробленою для вітчизняної правової доктрини.

Метою статті є дослідження приватноправових аспектів спортивних нагород шляхом з'ясування їх системи, можливості та необхідності застосування засобів приватноправового характеру до сфери спортивних нагород, аналіз доцільності наявного приватноправового регулювання зазначеної сфери. Зростання значення спортивної сфери у життєдіяльності людини та її важливість актуалізує це дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 р. центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, визначає систему спортивних відзнак і нагород. Пп. 17 п. 4 Положення про Міністерство молоді та спорту України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 220, серед інших завдань Міністерства передбачає встановлення переліку спортивних нагород для переможців і рекордсменів всеукраїнських спортивних змагань. Положення про єдину спортивну класифікацію України, затверджене Наказом Міністерства молоді та спорту України 11 жовтня

2013 р. № 582, встановлює систему спортивних звань і розрядів, які також за своїми ознаками можуть бути віднесені до спортивних нагород, що, узагальнюючи, можна назвати відомчими спортивними нагородами. Законом України «Про державні нагороди України» від 16 березня 2000 р. встановлений перелік державних нагород України, які відповідно до ст. 1 цього закону є вищою формою відзначення громадян за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною та можуть надаватися і за певні високі спортивні досягнення, але не є вузькоспеціалізованими спортивними нагородами, адже підставою їх надання можуть бути досягнення і в інших сферах. Єдиною максимально наближеною до сфери фізичної культури та спорту державною нагородою із цього переліку може бути почесне звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України», яке відповідно до Положення «Про почесні звання України», затвердженого Указом Президента України від 29 червня 2001 р., надається фахівцям і організаторам фізкультурно-спортивного руху, видатним ученим, тренерам, викладачам фізкультурно-оздоровчих і спортивних навчальних закладів та іншим працівникам фізичної культури і спорту, спортсменам за досягнення високих результатів у міжнародних спортивних змаганнях, вагомні заслуги у підготовці національних спортивних кадрів.

Таким чином, нині у державі склалася відповідна система спортивних нагород, основними рівнями якої можуть бути визнані:

1. Рівень державних нагород. На цьому рівні спеціалізованою для сфери спорту нагородою є почесне звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України». Своєрідність рівня насамперед полягає в тому, що, нагородження здійснюється не організатором змагань, а суб'єктом владних повноважень, відбувається від імені держави. Відповідно до ч. 2 ст. 5 Закону України «Про державні нагороди України» нагородження державними нагородами провадиться указом Президента України. Таке нагородження має відповідати всім вимогам нагородного процесу, що регламентує процедуру присвоєння державних нагород України. До цього рівня також можна віднести нагороди іноземних держав, яких відповідно до ч. 4 ст. 5 Закону України «Про державні нагороди України» можуть удостоєні громадяни України.

2. Рівень відомчих спортивних нагород. Серед них виділяються спортивні звання: заслужений тренер України, заслужений майстер спорту України, майстер спорту України міжнародного класу (гросмейстер України – для шахів, шашок), майстер спорту України та спортивні розряди: кандидат у майстри спорту України, перший розряд, другий розряд, третій розряд, перший юнацький розряд, другий юнацький розряд, третій юнацький розряд. Особливістю цього рівня спортивних нагород є те, що нагородження ними відповідно до виду нагород здійснюється відповідно до Розділів IV та VII Положення про єдину спортивну класифікацію України, затвердженого Наказом Міністерства молоді та спорту України 11 жовтня 2013 р. № 582:

- спортивні звання – наказом Мінмолодьспорту України;

- спортивний розряд «Кандидат у майстри спорту України» та перший спортивний розряд – наказом структурного підрозділу із фізичної культури та спорту обласних і Київської міської державної адміністрації (у разі потреби за рішенням структурного підрозділу з фізичної культури та спорту обласних і Київської міської державної адміністрації повноваження на присвоєння спортивного розряду «Кандидат у майстри спорту України» та першого спортивного розряду може бути надано структурному підрозділу з фізичної культури та спорту виконавчого органу місцевого самоврядування в містах обласного значення);

- другий розряд, третій розряд – структурним підрозділом із фізичної культури та спорту районної державної адміністрації, виконавчого органу місцевого самоврядування в містах обласного значення;

- перший, другий і третій юнацькі спортивні розряди – в олімпійських і неолімпійських видах спорту – закладами фізичної культури та спорту, статутними документами яких передбачений розвиток відповідних видів спорту; у видах спорту інвалідів – регіональними центрами з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт».

Положенням про єдину спортивну класифікацію України, затвердженим Наказом Міністерства молоді та спорту України 11 жовтня 2013 р. № 582, також передбачаються умови надання, опис форми нагород цього рівня, опис нагородних документів.

3. Нагороди спортивних змагань і конкурсів усіх видів. Серед нагород цього рівня можна виділити спортивні нагороди міжнародних змагань,

спортивні нагороди всеукраїнських спортивних змагань, інші спортивні нагороди.

Серед спортивних нагород можна виділити перехідні (які вручаються по черзі тим, хто виграв у спортивному змаганні) та неперехідні нагороди (залишаються у переможця назавжди). Деякі спортивні нагороди можуть зберегтися у переможця до визначення переможця наступних змагань, деякі – зберігаються весь час в організатора змагань. Так, до 2006 р. головний кубок Чемпіонату світу з футболу передавався країні, що перемогла в турнірі, і вона зберігала трофей у себе до фінального жеребкування Чемпіонату світу ФІФА. Тепер, за чинними правилами ФІФА, трофей не передається на зберігання переможцям, із 2016 р. він зберігається в Музеї світового футболу ФІФА в Цюріху і виставляється тільки під час Трофі-туру, на фінальному жеребкуванні Чемпіонату світу та під час фінального матчу турніру та нагородження.

Тобто по суті спортсмен, нагороджений неперехідною спортивною нагородою, набуває на її зовнішню форму (медаль, знак тощо) право власності. У випадку перехідної нагороди переможець у змаганнях лише або може певний проміжок часу зберігати нагородний символ, або навіть тільки певний час потримати його в руках, що само по собі вже є символом нагородження. Так, головного кубка Чемпіонату світу з футболу можуть торкатися лише чемпіони світу та голови держав.

Висновки з дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З огляду на зазначене система спортивних нагород складається з рівнів, щодо нагород кожного з яких можуть бути передбачені особливості правового режиму. Так, до обігу нагрудного знаку до почесного звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України», що є державною нагородою, відповідно до Закону України «Про державні нагороди України», як і для інших державних нагород, встановлені певні обмеження, а саме: виготовлення орденів, медалей, нагрудних знаків до почесних звань України, нагрудних знаків лауреатів державних премій України та президентських відзнак, а також документів, які посвідчують нагородження ними, здійснюється виключно Банкнотно-монетним двором Національного банку України. Особи, удостоєні державних нагород, повинні дбайливо ставитися до їх схоронності. У разі втрати нагород нагороджені зберігають свої права на них відповідно до закону. Нагородженому можуть бути видані дублікати нагороди або

документів про нагородження, якщо Комісією державних нагород і геральдики буде визнано, що втрата державної нагороди сталася внаслідок стихійного лиха, бойових дій або з інших причин, які не залежать від нагородженого. Громадяни України, іноземці й особи без громадянства, нагороджені державними нагородами, або їх спадкоємці у разі виїзду за межі України мають право вивозити державні нагороди, а також документи про нагородження ними. Вивіз державних нагород, право на які не підтверджено відповідними документами, забороняється. Вилучені правоохоронними й органами доходів і зборів державні нагороди України в осіб, котрі незаконно ними володіють, передаються відповідним органам державної влади. Після смерті нагородженого, за наявності спадкоємців, державна нагорода залишається у сім'ї померлого. За згодою спадкоємців державні нагороди можуть бути передані на тимчасове або постійне зберігання музеям. Державні нагороди передаються музеям на підставі рішення Комісії державних нагород і геральдики за наявності відповідного клопотання музейного закладу. Передані музеям на постійне зберігання державні нагороди спадкоємцям померлого або нагородженого помертено не повертаються. У разі відсутності у померлого нагородженого спадкоємців державні нагороди та документи про нагородження мають бути передані на зберігання державі.

До спортивних нагород із дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, а також таких, що становлять культурну й історичну цінність, також можуть встановлюватися обмеження стосовно порядку їх вивезення за межі України.

Щодо відомчих спортивних нагород (спортивних звань і розрядів), то Розділом IX Положення про єдину спортивну класифікацію України, затвердженим Наказом Міністерства молоді та спорту України 11 жовтня 2013 р. № 582, під назвою «Порядок вручення, носіння та зберігання нагрудного знака, посвідчень про спортивні звання та спортивні розряди», по суті передбачено тільки те, що: особам, яким присвоєно спортивне звання, вручаються посвідчення та нагрудний знак зразка, встановленого Мінмолодьспортом України, вручення посвідчень і відповідних нагрудних знаків «Заслужений тренер України», «Заслужений майстер спорту України», «Майстер спорту України міжнародного класу (Гросмейстер України)», «Майстер спорту України» здійснюється Мінмолодьспортом України, порядок вручення нагрудних знаків і посвідчень

про спортивні розряди визначається організаціями, які їх присвоюють. Отже, незважаючи на назву розділу, вимоги щодо носіння та зберігання нагрудного знака, посвідчень про спортивні звання та спортивні розряди у Положенні не наводяться. Зазначену невідповідність, на нашу думку, можливо усунути, додавши відповідні пункти до зазначеного розділу або змінивши назву розділу.

Щодо рівня нагород спортивних змагань і конкурсів всіх видів, законодавець не встановлює загальних вимог до якостей та обігу зазначених об'єктів, залишаючи їх на розсуд місцевого або локального нормативного регулювання. Вважаючи застосування до зазначеного виду відносин приватноправових засад регулювання цілком виправданим, загальною пропозицією в цьому аспекті можна визначити законодавче встановлення загальних меж зрозумілості рівня та виду змагань, спортивного досягнення, можливості використання символів і слів на нагороді, що надається спортсмену, й у відповідних нагородних документах.

Внутрішній зміст спортивної нагороди може виступати невід'ємною характеристикою його суб'єкта, безпосередньо впливати на здійснення ним особистих немайнових прав. У зв'язку із цим законодавством передбачені права й обов'язки спортсменів щодо нагородження їх спортивними нагородами, підстави позбавлення спортивних нагород. Так, щодо відомчих спортивних нагород Положенням про єдину спортивну класифікацію України, затвердженим Наказом Міністерства молоді та спорту України 11 жовтня 2013 р. № 582, передбачено, що спортсмени мають право брати участь у спортивних змаганнях згідно із правилами змагань і положеннями про спортивні змагання, мають право на присвоєння їм відповідних спортивних звань і спортивних розрядів за умови виконання кваліфікаційних норм і вимог Єдиної спортивної класифікації України, право отримувати документи, що засвідчують присвоєння або виконання спортивних звань і спортивних розрядів. Спортсмени зобов'язані дотримуватися вимог законодавства України, Олімпійської, Паралімпійської хартій, Правил і Положень Міжнародного Дефлімпійського комітету та правил і регламенту міжнародних федерацій і всеукраїнських громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості, загальних положень спортивної етики у взаєминах із суддями, обслуговуючим персоналом, іншими учасниками змагань, глядачами, вести і пропагувати особистим прикладом

здоровий спосіб життя, дотримуватися антидопінгових правил.

Водночас Положенням передбачено, що спортсмен або тренер (тренер-викладач) позбавляються спортивного звання у разі виявлення недостовірної інформації в документах, які подавалися для присвоєння спортивного звання, або у разі довічної спортивної дискваліфікації спортсмена чи тренера (тренера-викладача).

Щодо почесного звання «Заслужений працівник фізичної культури і спорту України», то ст. 16, 17 Закону України «Про державні нагороди Укра-

їни» передбачено, що Позбавлення державних нагород може бути проведено Президентом України лише у разі засудження нагородженого за тяжкий злочин за поданням суду у випадках, передбачених законом. Поновлення у правах на державні нагороди осіб, які були позбавлені цих нагород, здійснює Президент України у випадках, передбачених законом. Після набрання чинності Указом Президента України про поновлення у правах на державні нагороди нагородженому повертаються його нагороди та документи про нагородження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ныркoв В.В. Поощрение и наказание как парные юридические категории : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Саратов, 2003. 34 с.
2. Каринский С.С. Правовые вопросы, связанные с установлением и применением наград и поощрений за отличный труд. *Правоведение*. 1961. № 3. С. 77.
3. Сорокин П. Преступление и кара, подвиг и награда. Социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали. Санкт-Петербург : Изд-во РХГИ, 1999. 448 с.

Матійко Микола Володимирович

СИСТЕМА СПОРТИВНИХ НАГОРОД ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню приватноправових аспектів спортивних нагород. Шляхом аналізу практики суспільного життя досліджено процеси юридизації сфер суспільства, що стосуються спортивних нагород. З'ясовані закономірності, які лежать в основі соціальної та правової сторони сфери суспільного життя, що стосується спортивних нагород. Визначена необхідність врахування приватноправовою сферою особливостей заохочувального підходу. Підкреслено особливий характер спортивних нагород у зв'язку зі сферою інтересів, яких стосуються спортивні нагороди. Розглянуті погляди вчених щодо окремих проявів заохочень у сфері спорту у приватному праві. Досліджено систему спортивних нагород. Охарактеризовано окремі рівні системи спортивних нагород (рівень державних нагород, рівень відомчих спортивних нагород, нагороди спортивних змагань і конкурсів всіх видів). Підкреслено значущість і багатоаспектність приватноправового підходу до окремих рівнів системи спортивних нагород. Визначено вплив приватноправової сфери на регулювання режиму окремих рівнів спортивних нагород. Досліджено законодавство, яким закріплюються загальні положення щодо окремих рівнів системи спортивних нагород. Серед спортивних нагород окремо виділені перехідні (які вручаються по черзі тим, хто виграє у спортивному змаганні) та неперехідні нагороди (залишаються у переможця назавжди).

Визначені окремі обмеження правового режиму державних спортивних нагород. Звернута увага на обмеження, що можуть встановлюватися до спортивних нагород із дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, а також таких, що становлять культурну й історичну цінність.

Запропоновані зміни в законодавство щодо правового режиму відомчих спортивних нагород. Щодо рівня нагород спортивних змагань і конкурсів всіх видів окремо підкреслена виправданість застосування до зазначеного виду відносин приватноправових засад регулювання та сформовано пропозицію законодавчого встановлення загальних меж зрозумілості рівня та виду змагань, спортивного досягнення, можливості використання символів і слів на нагороді, що надається спортсмену, й у відповідних нагородних документах.

Зазначається про важливість зазначених аспектів у сфері юридичної практики. Сформульовано пропозиції щодо подальшого розвитку досліджень системи спортивних нагород у приватноправовій сфері.

Ключові слова: цивільне право, приватне право, спортивне право, спортивні нагороди, система спортивних нагород, рівень спортивних нагород.

Matiiko Mykola

SYSTEM OF SPORTS AWARDS ACCORDING TO THE LEGISLATION OF UKRAINE

The article is devoted to the study of private law aspects of sports awards. By analyzing the practice of public life, the processes of legalization of spheres of society related to sports awards are studied. The regularities that underlie the social and legal side of the sphere of public life related to sports awards have been clarified. The necessity to take into account the peculiarities of the incentive approach in the private sphere is determined. The special nature of sports awards in relation to the area of interest to which the sports awards relate is emphasized. The views of scholars on certain manifestations of incentives in the field of sports in private law are considered. The system of sports awards is investigated. Certain levels of the system of sports awards (level of state awards, level of departmental sports

awards, awards of sports competitions and contests of all kinds) are characterized. The importance and multifaceted approach of private law approach to certain levels of the system of sports awards is emphasized. The influence of the private sphere on the regulation of the regime of certain levels of sports awards is determined. The legislation which establishes general provisions concerning separate levels of system of sports awards is investigated. Among the sports awards, the transitional ones (which are awarded in turn to those who win in the sports competition) and the non-transitional awards (remain with the winner forever) are singled out.

Certain restrictions on the legal regime of state sports awards have been identified. Attention is drawn to the restrictions that may be imposed on sports awards made of precious metals, precious stones, as well as those of cultural and historical value.

Proposed changes in the legislation on the legal regime of departmental sports awards. Regarding the level of awards of sports competitions and contests of all kinds, the justification of application of the legal framework of regulation to this type of relations is emphasized and the proposal of legislative establishment of the most general limits on clarity of level and type of competitions, sports achievement, possibility of using symbols and words on the award is given. and in the relevant award documents.

The importance of these aspects in the field of legal practice is noted. Proposals for further development of research on the system of sports awards in the private sector have been formulated.

Key words: civil law, private law, sports law, sports awards, system of sports awards, level of sports awards.